

M. Tyrš a vznik sokolské Tělocvičné jednoty v roce 1862

Postava Miroslava Tyrše zůstane v očích české veřejnosti vždy spjata se sportovně vlasteneckou společností, která se nazývá Sokol. Cesta k jejímu vzniku byla složitá a úzce souvisí právě s Tyršem, jejím zakladatelem. Proto je nutné zmínit se o jeho životě. Jeho rodový původ jej zařazoval mezi německou drobnou inteligenci. Proto, když jej narození 17. září 1832 donesli ke křtu, obdržel jméno Friedrich Emanuel Tirsch. Jeho otec pracoval jako lékař v severních Čech; na Děčínsku a vzhledem k nedostatku práce často měnil se svojí rodinou mí bydliště. Během prvních šesti let jeho života zemřeli Friedrichovi oba rodiče i sestry. Malého chlapce se ujali matčini bratři Emanuel, Bedřich a Antonín Kirschbaumové. Všichni tři byli vzdělaní a inteligentní, což mělo velký vliv na vývoj budoucího vlastence. Jeho zájem se soustředil především na starověké Řecko, na filosofii, umění, kulturu, ale především na zápolení při Olympijských hrách. Friedrich byl slabé tělesné konstrukce, proto strýc Antonín, který bydlel v Praze, využil jeho zájmu o antický idol - kalokagathiu. Nechal jej na doporučení lékaře, proti chlapcově vůli, zapsat v roce 1842 do tělocvičného ústavu Rudolfa Steffanyho.

Vlastní zájem o české dějiny vyvolal u něj nejen jeho gymnasiální profesor dějepisu Unschuld, ale hlavně rok 1848. Události tohoto roku na Tirsche zapůsobily natolik, že ač původem z německé rodiny, odmaturoval v roce 1850 z českého jazyka i celkově s vyznamenáním.

Krátce po maturitě se Friedrich ze stálého vypětí zhroutil. Proto mu lékař doporučil cvičení. Tentokrát bedlivě vyslechl lékařovy rady a v obavě z opakování zdravotních problémů se nechal zapsat do tělocvičného ústavu Jana Malypetra. Zde pracoval tři roky jako cvičitel. Po maturitě nejprve nastoupil na studia práv, ale brzy přestoupil na filosofickou fakultu.

V roce 1857 odešel Tirsch z Prahy do Nového Jáchymova za prací. Bylo mu nabídnuto soukromé vyučování starších synů podnikatele Bartelma - Roberta a Emila. Bartelmus byl v čilém kontaktu s českou inteligencí, například s Josefem Barákem, nebo Františkem Ladislavem Riegerem. Při častých návštěvách zdejšího lesního Nittingera se také setkal se svým budoucím přítelem Jindřichem Fugnerem. Vyučování chlapců se snažil Tirsch pojmut nejteoreticky, ale i prakticky. Proto s nimi začal cvičit. Děti měly především česky, a tak spolu se svým učitelem podle Jungmannova slovníku vytvářely první názvy pro jednotlivé tělocvičné úkony. Tato čtyřletá zkušenost nastartovala nové ideje v hlavě mladého učitele. Dobré zázemí umožnilo Tirschovi, že dne 17. července 1860 mohl složit doktorskou zkoušku z filosofie.

Odchod z Nového Jáchymova byl pro něho těžký, ale směřoval zpět do Prahy, do známého prostředí. Zde se na několik dalších let stal jeho nejlepším přítelem Jindřich Fügner se svojí rodinou. Toto osudové přátelství poznamenalo další vývoj pražské a později hlavně české tělovýchovy. Fügner - český Němec, byl hlavně vzdělanec a příznivec tělocvičných spolků. Společné zájmy vedly oba muže k častým debatám o historii tělovýchovy. Jejich velkým vzorem byl Friedrich Ludvig Jahn, otec německých turnerů (původem z rodiny českých exulantů), který pocházel z braniborského Lanzu. Studoval teologii a německý jazyk a poté i sám přednášel v Göttingenu a v Berlíně. Fügner často za svého života varoval před nebezpečím nacionalistického pojetí Jahnovy cvičitelské myšlenky. Fügnerovi šlo především o sportovní společenskou zábavu, o zdokonalování lidských dovedností a spojení mravních hodnot s fyzickou kondicí cvičenců, českých vlastenců. Tyto zásady za jeho života Tirsch respektoval a sám je přejímal.

Po Říjnovém diplomu 1860, kterým padl absolutismus v rakouské monarchii, se otevřela cesta ke vzniku řady vlasteneckých spolků. Přední čeští vědci, umělci, žurnalisté i šlechtici vybízeli k těmto krokům. Viděli v nich pokračování české spolčovací tradice. Tirsch i Fügner se snažili vystupovat apoliticky. Na pomoc při formulování prvních stanov byli přizváni čeští pražští cvičenci z německých turnerských spolků. Tyrš, který se stal hlavním organizátorem, nechtěl pouze přeložit a upravit turnerské stanovы do češtiny, ale snažil se do nich vnést vlastní ideje. Za pomoci dr. Julia Grégra byla podána dne 17. prosince 1861 žádost na pražské místodržitelství o zaregistrování českého tělocvičného spolku, nazvaného Tělocvičná jednotka pražská. Za pomoci Národních listů byla s tímto krokem seznámena široká veřejnost. V listech se soustředila celá řada českých vlasteneckých intelektuálů. Významně se tu projevil profesor Tonner. Tirsch hledal výstižný a stručný název pro svůj spolek a právě Tonner připomněl, že jihoslovanští národní hrdinové si říkají Sokolové. S tímto neoficiálním názvem většina příznivců souhlasila, ale prozatím nebyl nikde uváděn. Ustavující valná hromada se uskutečnila 16. února 1862. Ta rozhodla, že prvním starostou v dějinách Sokola byl zvolen Jindřich Fügner a místostarostou Friedrich Tirsch. Členy výboru byli: nejvýznamnější kandidát na post starosty (jehož se zřekl) Rudolf Thurn-Taxis, prof. Rudolf Skuherský, prof. Emanuel Tonner, ředitel plynárny Karel Steffek, ing. František Písařovic, dr. Edvard Grégr, sedlák Jan Kryšpín, dr. Julius Grégr, sládek Ferdinand Fingerhut a posluchač práv Tomáš Černý. Jednatelem se stal Edvard Grégr. Tirsch dal dohromady několik prvních cvičitelů, kteří měli odborně připravovat

jednotlivá cvičení. Jednací řád Sokola jasně stanovil základní pravidla a hierarchii funkcí ve spolku. Jednací řečí ve schůzích byla čeština. Jako znak spolku byl schválen sokol v letu.

manželé Tyršovi

Na březnové první sokolské setkání na Střeleckém ostrově přišli čelní představitelé v červených košilích - znak soucítění s revolučními garibaldovci v Itálii, v Čamaře (černém kabátě), která byla součástí polského kroje a stala se znakem slovanské vzájemnosti. Fügner zde prvně rozdál sokolské odznaky. Byla to červená kokarda se sokolím perem, v jejímž centru bylo umístěno kovové S. Fügner také přednesl svůj návrh, aby si všichni tykali a říkali si bratře, z důvodů zabránění jakémukoliv kastovníctví ve spolku. Za hlavní sokolské heslo bylo schváleno Tirschovo „Tužme se!“. Jedním z dalších požadavků bylo zachování absolutní apolitičnosti sokolského spolku.

První sokolský výlet směřoval na Říp. Proběhl jako symbolická akce 27. dubna 1862 o Svatojiřské pouti. Dne 1. června se konalo první veřejné cvičení v tělocvičně v pražském Apollu. Tyto dvě akce zahájily dlouhou tradici českého Sokola. Tirsch nastartoval proces, který ovlivnil celé generace národa nejen v našich zemích, ale i v zahraničí. Jednou z dalších významných aktivit Sokola byly i tzv. šibřinky. Byl to sokolský ples. Slovo šibřinky je odvozeno od slova šibřiti, což mělo napodobit vrabčí cvrkání a později se tak označovalo žertování a šaškování. První ples se uskutečnil 25. 2. 1865 za přítomnosti široké vlastenecké veřejnosti. Maškarní rej byl obohacen slavnostním cvičením.

Rok 1865 přinesl velkou ránu pražské sokolské jednotě. Po kratší nemoci zemřel jeden z duchovních otců, Jindřich Fügner. Ztráta přítele velice ovlivnila Tirschův život. Začal se stále více zapojovat do vlasteneckého hnutí. Například r. 1867 se věnoval mimo jiné i politickým aktivitám. Na výzvu bratří Grégrů dokonce nejednou kandidoval do Říšské rady a pracoval i ve veřejných funkcích města Prahy. Záhy nato se u Tirsche objevují první příznaky nemoci. Únava a vyčerpání mu znemožňovaly pracovat, což jej velmi ubíjelo. V osmdesátých letech se vrátil ke svému původnímu profesnímu zaměření - výtvarnému umění. Jeho práce měla takový záběr, že se rozhodl v květnu 1884 vzdát se náčelnictví v jednotě. Dodnes se nedozvíme pravou příčinu této rezignace, neboť dva měsíce poté Tirsch odjíždí do Otztalu u Innsbrucku v Tyrolích na letní ozdravný pobyt. Již předtím trpěl depresemi, a proto se možná domníval, že samota mu udělá dobře. Dne 12. srpna přinesly Národní listy zprávu o tom, že se dr. Tirsch pohřešuje a nikdo o něm nic neví. Celá sokolská veřejnost včetně jeho ženy Renáty (za svobodna Fügnerové) doufala, že to je jen mýlka. Dne 23. srpna 1884 došla zpráva z Innsbrucku: „Profesor Tyrš nalezen mrtev v řece Aaše za Ötzem, poznán. Podle všeho následkem neštěstí, nebo v poruše smyslů, vrhl se do vody.“ Friedrich Tirsch zasáhl do soudobého společenského života Čechů i Němců významnou měrou. O jeho osobě a o pražské Sokolské jednotě by se dalo referovat dlouze a obsáhle.

Ještě jeden fakt je třeba objasnit. Friedrich Emanuel Tirsch pocházel z německé rodiny, téměř do svých šestnácti let hovořil pouze německy. Také v roce 1860 na doktorském diplomu je uvedeno jeho občanské jméno německy. Proto se domnívám, že v úředních listinách a policejních dokumentech byl vždy registrován jako Tirsch. Ve vlasteneckém spolkovém světě by pro něho asi bylo nepřijatelné, aby v českém prostředí hovořil a psal se německy. Především proto, že byl ztělesněním sokolských zásad a idejí. Již v šedesátých letech se v jeho soukromé korespondenci objevuje jméno Miroslav Tyrš, pod kterým byl všeobecně znám. Dovolil jsem si v této práci uvádět jeho původní německé jméno, protože mám za to, že česká kulturně politická veřejnost se nutně musela kvůli desítkám let potlačování a stagnace učit od ostatních národů. Nemůžeme proto říci, že Sokol je výlučně český patent. Podnět se hledal mimo naši zemi, je to česká varianta, což rozhodně nesnižuje jeho význam pro českou a také světovou veřejnost.

Literatura:

Dvořáková, Zora: *Miroslav Tyrš - prohry a vítězství*. Praha 1989

Kozáková, Zlata: *Sokolské sloty 1882 - 1948*. Praha 1994

Novotný, Jan: *Sokol v životě národa*. Praha 1990.

Waic, Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862 - 1938*. FTVS, Praha 1997.

K fotografiím: Renáta Fügnerová krátce před svatbou a dr. Miroslav Tyrš

Co žije, zemře a přírodou se nese k věčnosti ... (Hamlet)

Vysoko na horské loučce pod ledovci v tyrolské krajině alpské svítí měsíc. Babka kořenářka vracela se, chvátajíc do Oetzu a tady na mýtině hluboce zamyšlen proti ní zvolna kráčet úzkou pěšinou "Herr Doktor", který byl už asi týden ubytován dole v hostinci. Dobře ho za měsíčního svitu poznala, tu drobnější, vzpřímenou postavu s bradkou a orlím nosem. Tyrš šel vážně a tiše, skoro jako přízrak a ač bylo hodně pozdě, stoupal dál a dál vzhůru do hor. Bylo to 8. srpna 1844. Tak byl naposled spatřen dr. Miroslav Tyrš. V místě, kde mezi říčními balvany našel Tyršovo tělo dne 21. 8. 1884 Karel Schöpf, rybnář z hostince Zum Kassl, je umístěna pamětní deska. Odtud se i dnes můžete vydat po Tyršově stezce k jezeru Piburger See.

Hlučící vody tyrolské říčky ÖtztalAache, svědkové smrti zakladatele našeho sokolstva v noci z 8. na 9. srpna 1844. (Jas, rodinný obrázkový týdeník, roč. 8, č. 32 ze 3. srpna 1934, archiv RR.)

Manželé Tyršovi a jejich rodiče

MUDr. Johan Winzenz Tirsch
* Krbice u Kadaně, zemř. 13.11.1836

OO

Vinzencie (Vítězka) roz. Kirschbaum
*Boreč u Lovosic, zemř. 2.8.1838
Kropáčova Vrutice
pohřbena Dol. Slivno

Heinrich (Jindřich) Fügner
*10.9.1822 Praha, zemř. 15.11.1865 Praha

OO sňatek 10.9.1853 Praha

Kateřina roz. Turecká
*14.7.1834 Smíchov
zemř. 29.8.1906 Velká Buková (Křivoklát)

Friedrich Emanuel Tirsch
(Dr. Miroslav Tyrš)
*17.9.1832 Děčín,
zemř. 8.8.1884 Oetz

OO
sňatek 28.8.1872 Praha

Renáta roz. Fügner
*31.7.1854 Praha
zemř. 22.2.1937 Praha